

תורת אמך

ביאורי סוגיות והדרכה לימודית

מסכת ברכות

פרקים ד-ה: תפילה

סוגיה כד: נוכח המקדש

נכתב בסייעתא דשמיא

על ידי

אליהו מאיר ליפשיץ

ב"ר חיים שמאי ז"ל

ישיבת ברכת משה, מעלה אדומים

© כל הזכויות שמורות למחבר

סוגיה כד: נוכח המקדש

*

רקע

סוגייתנו עוסקת בחיוב להתפלל נוכח המקדש, ודין זה הוא דין נוסף מה"שמונה דברים שצריך המתפלל להזהר בהן ולעשותן".

מקורות

- א. גמ' ל. "ת"ר סומא ומי שאינו יכול לכוין... תל שכל פיות פונים בו"
בבא בתרא כה: "אמר רבי יצחק הרוצה שיחכים... על כל יושבי הארץ"
- ב. תוס' ד"ה היה, לתלפיות
- ג. רי"ף כ: "ת"ר סומא ומי שאינו יכול לכוין את הרוחות... תל שהכל פונין בו"
תלמידי רבינו יונה ד"ה היה
- ד. רמב"ם הל' תפילה פ"ה ה"ג
- ה. שו"ע סי' צד סע' א-ג, ומשנה ברורה

הסבר הסוגיה

תנו רבנן: סומא ומי שאינו יכול לכוין את הרוחות - יכוין לבו כנגד אביו שבשמים...
היה עומד בחוץ לארץ - יכוין את לבו כנגד ארץ ישראל... היה עומד בבית המקדש -
יכוין את לבו כנגד בית קדשי הקדשים... נמצאו כל ישראל מכוונין את לבם למקום
אחד. [ברייתא ל.]

הברייתא קובעת שכל ישראל צריכים להתפלל נוכח המקדש, ולכן הנמצא בחוץ לארץ
מכוון פניו כנגד ארץ ישראל, הנמצא בארץ ישראל מכוון פניו כנגד ירושלים, הנמצא
בירושלים מכוון פניו כנגד בית המקדש, הנמצא בבית המקדש מכוון פניו כנגד קודש
הקודשים, והנמצא בקודש הקדשים מכוון פניו כנגד בית הכפורת.

הפירוט הרב בברייתא צריך תלמוד, שהרי היה ניתן להסתפק בהלכה קצרה שהמתפלל
חייב להתפלל כנגד קודש הקודשים. ניתן לענות על שאלה זו בשתי דרכים:

- א. הברייתא פירטה את כל המקומות, כיוון שהנמצא בחוץ לארץ אינו חייב לכוון כנגד
ירושלים, בית המקדש וקודש הקדשים, ודי שמכוון כנגד ארץ ישראל. וכן הנמצא
בארץ ישראל אינו חייב לכוון כנגד המקדש, ודי כשמכוון כנגד ירושלים.
- ב. הברייתא פירטה את כל המקומות, מפני שאת לבו הוא חייב לכוון לא רק למקדש,
אלא גם לארץ ישראל וירושלים. הפסוקים "והתפללו אליך דרך ארצם", "והתפללו
אל ה' דרך העיר אשר בחרת", "והתפללו אל הבית הזה", "והתפללו אל המקום הזה",
מלמדים שהתפילה היא דרך ארץ ישראל, דרך ירושלים, דרך בית המקדש ודרך קודש

הקודשים. אמנם אין לכך משמעות בכוונת פניו, אך יש לכך משמעות רבה בכוונת לכוון.¹

הרמב"ם [פ"ה ה"ג] פוסק: "נכח המקדש כיצד? היה עומד בחוצה לארץ מחזיר פניו נכח ארץ ישראל ומתפלל", משמע שהוא מפרש כדרך הראשונה, אך בדברי תלמידי רבינו יונה [כ: ד"ה היה] מפורש שאף העומד בחוץ לארץ צריך לכוון נגד בית קודש הקודשים.

במסכת בבא בתרא [כה]. מובאת מחלוקת תנאים אם שכינה בכל מקום או ששכינה במערב². הגמ' אומרת שלמחלוקת זו יש נפקא מינה לכיוון התפילה, רב ששת סובר ששכינה בכל מקום, ולכן הוא לא הקפיד על כיוון התפילה [חוץ מצד מזרח שעובדי עבודה זרה מתפללים לשם], ורבי יהושע בן לוי סובר ששכינה במערב, ולדעתו צריך להתפלל לצד זה. הגמ' מקשה מדברי רבי יהושע בן לוי על דברי רבי יצחק שהרוצה להחכים יפנה בתפילתו לצד דרום, והרוצה להעשיר יפנה בתפילתו לצד צפון, ומתרצת: "דמצדד אצדויי" [רש"י ב"ב כה: ד"ה דמצדד אצדויי]: מתפלל למערב ופונה מעט לצד דרום. סמ"ג (עשין יט): מתפלל לדרום ופונה לצד מערב]. התוס' [ל. ד"ה לתפילת] והרא"ש [סי' יט] סוברים שסוגייתנו חולקת על הדעות הללו, והלכה כסוגייתנו [שזו גם מסקנת הגמ' שם]. הרמב"ם משמיט את הסוגיה במסכת בבא בתרא, משמע שהוא סובר כתוס' וכרא"ש שהדעות הללו נדחו.

סיכום

המשנה אומרת שהמתפלל צריך להחזיר את פניו לכיוון קודש הקודשים. על פי הברייתא ניתן להבין שצריך לכוון את לבו גם כנגד ארץ ישראל, גם כנגד ירושלים, גם כנגד בית המקדש, גם כנגד קודש הקדשים וגם כנגד בית הכפורת.

הלכה

השו"ע [סי' צד סע' א-ב] פוסק כפירושם של תלמידי רבינו יונה שצריך לכוון את עצמו גם כנגד ארץ ישראל, גם כנגד ירושלים, גם כנגד בית המקדש וגם כנגד קודש הקודשים. הוא פוסק שהמתפלל לרוח אחרת, לפחות יצדד את פניו לכיוון המקדש. המשנה ברורה [סק"י] פוסק שאדם שאינו מכוון לכיוון הנכון, והזכירו לו באמצע התפילה, אינו עוקר רגליו אלא מחזיר פניו לכיוון המקדש, אלא אם מתפלל בבית הכנסת הפוך מהכיוון שהציבור מתפלל אליו, שאז מותר לו לעקור רגליו לכיוון המקדש.

¹ הגרסה שלפנינו בברייתא היא "כיוון את לבו" כנגד ארץ ישראל, ירושלים וכו'. תוס' משנים גרסה זו מפני שלא מספיק לכוון את לבו וצריך לכוון גם את פניו, אך ברי"ף הגרסה כפי הגרסה שלפנינו. לפי הסברנו הגרסה ברורה, את פניו מספיק לכוון לקודש הקודשים, אך את לבו צריך לכוון גם לארץ ישראל, גם לירושלים וגם למקום המקדש [כך מבאר גם ערוך השלחן (סי' צד סע' ב)].

² הרמב"ם בפירושו המשנה [ב"ב פ"ב ה"ט] כותב: "ור' עקיבה אינו חושש אלא לרוח מערב מפני שאליה אנו פונים בתפילה לפי שהיכל במערב, והוא ענין מה שאמר ר' עקיבה שכינה במערב". הרמב"ם מפרש שכיוון שהיכל במערב אנו מתייחסים לצד מערב כאילו הוא מקום השכינה.